

**MALATYA YÖRESİ TÜRKÜ METİNLERİNDE TOPLUMSAL CİNSİYET
BAĞLAMINDA KADIN ALGISI**

**WOMEN'S PERCEPTION IN THE CONTEXT OF GENDER IN THE TEXTS OF
MALATYA REGION**

Dr. Öğrt. Üyesi Begüm KURT

Çağ Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı, Adana/Türkiye

Email: begumkurt@windowslive.com, ORCID: 0000-0002-4509-5125

ÖZET

Çeşitli duygu durumlarını ifade ihtiyacının birer ürünü olan türküler, içinden çıktıkları toplumun kadın-erkek algısını gözler önüne sermesi bakımından dikkate değer ürünlerdir. Türküler günümüzde büyük oranda eğlenme, hoşça vakit geçirme işlevlerine hizmet ediyor görünse de temelinde yatan iletişim işlevi ile toplumsal kabulleri nakletmeye devam etmektedirler. Milletlerin yaşamlarında önemli bir yer teşkil eden türküler; sosyal ve kültürel yapıyı, toplumsal değer yargılarını yansıtımları bakımından önemli ürünlerdir. Bu bakımdan toplumsal cinsiyet mekanizmasının şekillenmesini sergilemek bakımından incelemeye değerdirler.

Türk halk edebiyatının sözlü verimlerinde icranın hem üretiminde hem de aktarımında önemli bir yeri olan kadınlar, kültürün ve geleneğin korunmasında ve yaşatılmasında oldukça özel bir yer teşkil etmektedir. Malatya türkülerinde en çok ağıt türündeki ürünlerin söyleyicisi olan kadınlar, diğer türkülerde ise genellikle dinleyici pozisyonundadır. Dinleyici oldukları türkülerde kadın genellikle güzellik unsuru olarak kullanılmış ve aşık olunan varlık olarak peşinden koşulan, kavuşulamayan, acı çektiren, vefasız, aldatıcı konumundadır. Bu bağlamda türkülerin hem yaratıcısı hem de ilham kaynağı olan kadınların türküler aracılığıyla toplumsal cinsiyet rollerinin sergilendiğini söylemek mümkündür. Bu çalışmada yazılı kaynaklar aracılığıyla Malatya türkü metinlerinin kadın-erkek algısı bağlamında taranması ile elde edilen bilgiler ışığında kadın ve erkek kavramlarının yöre halkının değerler algısındaki yerini tespit etmek ve yörede kadın algısının ne olduğunu belirlemek amaçlanmıştır. Üç yüzün üzerinde türkü metni incelenmiş ve kadın iç dünyasının türkülerle olan yansımaları hakkında çıkarımlarda bulunulmuştur. Türkü sözleri aracılığıyla kadın imgesi tespit edilmeye çalışılmış ve ortaya çıkan bilgilerle yöredeki kadın algısı hakkında değerlendirme yapılmıştır.

ABSTRACT

Folk songs, which are one of the products of the need to express various emotional states, are remarkable products in terms of showing the perception of women and men of the society they emerge from. Although the folk songs serve fun and good-bye functions, they continue to convey social acceptances through the underlying communication function. The folk songs that constitute an important place in the lives of nations are important products in terms of reflecting the social and cultural structure and social values. In this respect, they are worth examining in order to illustrate the shaping of the gender mechanism.

Women, who have an important place in both production and transmission of the execution in the oral efficiency of Turkish folk literature, constitute a very special place in the preservation and survival of Culture and tradition. Women, who are the most vocal type of products in Malatya folk songs, are generally listeners in other folk songs. In the folk songs

Anahtar Kelimeler
Türkü,
Kadın,
Toplumsal Cinsiyet,
Malatya

Keywords
Turkish Folk Song,
Women,
Gender,
Malatya

they are listening to, women are generally used as a beauty element and they are followed by being in love, unable to meet, suffering, unfaithful, deceiving. In this context, it is possible to say that women who are both the creator and the inspiration of the folk songs are displaying gender roles through the folk songs.

In this study, male and female perceptions of the texts through written sources of Turkish Malatya in the context of information obtained by scanning in the light of the concepts of male and female values of the local people will determine its place in the perception of the perception of women in the region to determine what is intended. More than three hundred Turkish folk songs have been studied and they have been determined about the reflections of the women's inner world on the folk songs. The image of women was tried to be identified through the lyrics and an evaluation was made on the perception of women in the region.

1. GİRİŞ

Çeşitli duygu durumlarını ifade ihtiyacının birer ürünü olan türküler, içinden çıktıkları toplumun kadın-erkek algısını gözler önüne sermesi bakımından dikkate değer ürünlerdir. Türküler günümüzde büyük oranda eğlenme, hoşça vakit geçirme işlevlerine hizmet ediyor görünse de temelinde yatan iletişim işlevi ile toplumsal kabulleri nakletmeye devam etmektedirler.

Türkülerin sahip olduğu bu iletişim işlevinden hareketle türkü sözlerini değerlendirdiğimizde yöre halkının değerler algısındaki kadın kimliğini ve dolayısıyla kadının toplumsal rolünün edebi eserlere olan yansımalarını tespit etmek mümkündür. Türkü sözlerine baktığımızda kadının özel bir yere konumlandığı görülecektir. Kadın toplumsal kabuller gereği bazı yükümlülüklerle tabiidir ve sosyal konumlarını bu yükümlülükleri belirlemektedir.

Toplumsal cinsiyet konusu üzerine çok sayıda çalışma yapılmıştır. Bununla birlikte türküler aracılığıyla kadının toplumsal hayattaki konumunu inceleyen sınırlı sayıda çalışma vardır. Bu çalışmalarını gerçekleştiren isimler arasında Gülay Mirzaoğlu, Gülden Filiz Önal, Aslı Büyükokutan Töret, Selma Sol gibi araştırmacılar yer almaktadır.

Bu çalışmada yazılı kaynaklar taranarak üç yüzün üzerinde Malatya türkü metnine ulaşılmıştır. Söz konusu türkü metinleri kadın-erkek algısı bağlamında değerlendirilmiş, elde edilen bilgiler ışığında kadın ve erkek kavramlarının yöre halkının değerler algısındaki yerini tespit etmek ve yörede kadın algısının ne olduğunu belirlemek amaçlanmıştır. Türkü sözleri aracılığıyla kadın imgesi tespit edilmeye çalışılmış, bu şekilde kadın iç dünyasının türkülere olan yansımaları hakkında tespitte bulunulmuştur.

2. KAVRAMSAL ÇERÇEVE

2. 1. Halk Edebiyatı Verimlerinde Toplumsal Cinsiyet ve Kadın Algısı

Biyolojik farklılıkların bir ifadesi olan kadın ve erkek kavramları toplumsal rollerin etkisiyle kültürel özellikler taşımaktadır. Toplumun kadını ve erkeği algılayış ve konumlandırış biçimi ile söz konusu biyolojik varlıklar birtakım roller kazanmaktadır. Toplumsal ve kültürel bağlamda cinsiyetlere farklılık, özellik tanıyan ve rollerini belirleyen toplumsal cinsiyet kavramı insanın içinde bulunduğu toplumla olan ilişkisini açıklamaktadır.

Türk kültür tarihinde kadının yeri oldukça önemli bir yeri vardır. Toplumsal ve sosyal yaşamda Türk erkeği ile Türk kadınının hemen hemen her dönemde yan yana görüldüğünü söylemek mümkündür. Türklere ait ilk yazılı kaynaklardan da anladığımız kadarıyla Türk kadınının toplumsal yaşamda saygın bir konumu bulunmaktadır. Tarihi seyir içerisinde Türk kadını zaman zaman konumsal farklılıklar yaşamıştır. Hanın olmadığı dönemlerde onun yerine karar verme hakkına sahip olan bir hatun iken zaman ve mekân değişiklikleri karşısında İslami dönemle birlikte yabancı kültürlerin de etkisiyle kadın geri planda kalmıştır. Türk halk edebiyatı ürünleri üzerinden göçebe ve yarı göçebe hayat tarzının hâkim olduğu dönemlerde edebi ürünlere yansıyan kadın algısını şöyle takip edebiliriz:

“Toplum hafızasının gidebildiği en eski yer olan efsane ve destanlar Türklerin kadına bakışını gösterme açısından oldukça kıymetli bilgiler içerir. Destanlara bakıldığında kahramanların anneleri ve eşleri hep ilahi ışıktan varlıklar olarak tasvir edilir. Bu semavi sembol, kadının kıymetli bir varlık olduğunun işareti olarak kabul edilir (Tellioglu, 2016: 213). “

Toplumun ahlak ve aile anlayışı; hayata bakış tarzı ile kadın tipi arasındaki ilgiyi Dede Korkut Hikâyelerinde, İslamiyet'ten Önceki Türk Destanlarında ve yazıtlarda da açıkça görebiliriz. İslamiyet'in kabulünden önceki destanlarda karşılaştığımız kişiler, belirli dönemlerde toplumun inandığı temel

değerleri simgelerler. Sosyal bakımdan da anlamlıdır. Böylece toplumun sosyal koşullarını, düşünce yapısını, gelenek ve göreneklerini anlamak daha kolaylaşmaktadır. Kadının konumu da böyledir. Türk toplumunda kadın, bazen aile reisi ama her zaman Türk evinin direği; erkeğin vefalı arkadaşı, en önemlisi de Türk çocuklarının annesidir. Bu görev, kadına büyük değer sağlamış; destanlarda ilahi bir varlık, dışı bir Tanrı gibi düşünülmüştür. Yaratılış Destanı'nda Tanrı'ya dünyayı yaratma fikrini veren Ak Ana'dır (Şen, 2003: 123).

Kadınlar, eski Türk destanlarının ve mitlerinin pek çoğunda hayatın kaynağı, ideal eş, anne, gönlün, aklın ve bilgeliliğin sembolü olarak yer almaktadır. Türk destan geleneğinde kadınlar aktif bir şekilde mücadelenin içinde yer alarak erkek kahramanlar gibi hüner sergilemişlerdir. Savaşçı kadınlar destan türünün; pasif ve aşk konusu olmuş kadınlar ise halk hikâyelerinin kahramanları olarak boy göstermişlerdir. Türk kültür tarihi incelendiğinde, inanç sisteminden yaşam biçimine kadar topluma yön veren, çeşitli özellikleriyle millî değerlerin sembolü hâline gelen sayısız kadın kahramanın yer aldığı görülür (Bars, 2014: 94-111; Alyılmaz ve Alyılmaz, 2014: 3).

Türk destanlarında kadın tipleri belirli kimi özellikleriyle tanınır. Bunlar, çoğunlukla mert, cesur ve savaşçı, gerekli olduğunda ailevi ve sosyal sorunların çözülmesine yönelik kararlar alabilen ve bu kararı uygulayabilen etkin (aktif) kişilerdir. Türklerde ise kadın genellikle aşkı ve sevgisi ile var olabilen, çoğu zaman sevdiğine kavuşamayan, onun ardından kavuşmak için gözyaşı döken ve sevdiğini daima bekleyen biri olarak karşımıza çıkar. Bu ikinci durumda, başkası tarafından verilen kararı uygulayan veya kaderin getirdiklerine razı olan kadın, devinim açısından bakıldığında destandaki kadın tiplerine kıyasla çoğunlukla edilgen (pasif) bir konumda görünür (Mirzaoğlu, 2010: 128).

Türk atasözlerindeki cinsiyet algısını Akbalık şöyle ifade etmektedir: “Bütüncül bir bakış açısı ile bakıldığında Türk atasözlerinin cinsiyet algısının aile ekseninde ‘kadın’ üzerinde temellendiği görülür. Aile odaklı toplumsal yaşamda gerek aile içi gerekse akrabalar arası ilişkilerin kadınların egemen olduğu alanlar olduğu görülmektedir. Kadınların kendilerini görünür kılabildikleri ve etkin olabildikleri temel bir kurum olan aile aynı zamanda cinsiyet farklarının inşa edildiği bir alandır. Aile içerisinde karı- koca, anne- baba, kız ve erkek evlat rollerinde görülen kadın ve erkek cinsi arasındaki cinsiyet farkları aile düzleminde izah edilebilmektedir (Akbalık, 2013: 88). “

Mirzaoğlu türküler aracılığıyla kadın ve erkek bakış açılarını ise şu şekilde karşılaştırmıştır: “Kadınların sosyal statüleri, erkeğin ve kadının bakış açısından bakıldığında şüphesiz ortaya farklı sonuçlar çıkacaktır. Erkeğin açısından bakıldığında, türkü metinlerinde kadınların sosyal statüleri, her şeyden önce onların eş, sevgili, anne ve kardeş olma vasıflarıyla tasvir edilir. Türkü metinlerinin çoğunluğunda bir erkek için bir kadın öncelikle sevgili veya eştir. Bunun yanı sıra, ağıtlarda anne ve kız kardeş figürü de ortaya çıkabilir. Kadının dünyasından türkülere bakıldığında ise, statüler çoğunlukla yine erkeğin sosyal statüsüne göre belirlenir. Örneğin, genç kız, sevdiğinin mesleği ile gurur duyar: “Gemilerde talim var/ Bahriyeli yârim var... gibi” (Mirzaoğlu, 2010: 133).

3. BULGU VE TARTIŞMALAR

3.1. Malatya Türkü Metinlerinden Hareketle Toplumsal Cinsiyet Bağlamında Kadın Söylemleri

Sosyal kabullerin dil aracılığıyla sembolik olarak ifade edildiği türküler zengin anlam dünyası ile en iyi anlatım araçlarının başında gelmektedir. Toplumların yaşamlarında önemli bir yer teşkil eden türküler; sosyal ve kültürel yapıyı, toplumsal değer yargılarını yansıtmaları bakımından önemli ürünlerdir. Bu bağlamda toplumsal cinsiyet mekanizmasının şekillenmesini sergilemeleri bakımından incelemeye değerlerdir. Türk insanı yaşamını türkülere işlemiştir. Toplum olarak sahip olunan özellikleri ve nitelikleri türküler aracılığıyla tespit etmek mümkündür. Toplumun uygun gördüğü roller kadının ve erkeğin belirli birtakım kalıpsal davranış özellikleri taşımalarına sebep olmuştur. Zaman, mekân, toplum ve kültür ilişkisinin belirlediği cinsiyet rolleri ve buna bağlı olarak kadın ve erkeğin toplumsal konumu ekseninde Malatya türkü sözlerine baktığımızda yöre insanının kadın ve erkek algısının ne şekilde olduğunu görmek mümkündür.

Malatya türkü metinlerinde yer alan kadın tipleri ve onların kadınsılık özelliklerini tespit etmeden önce erkek tiplerinin ne şekilde bulunduğunu belirtmekte yarar vardır. İncelemeye aldığımız üç yüzün

üzerindeki türkü metninden hareketle Malatya türkülerinde geçen erkek tipleri ve onların erkeksilik özelliklerinin çoğunlukla aşk teması üzerinde şekillendiğini söylemek mümkündür. Çünkü yöreye ait türkülerin büyük çoğunluğu aşk ve seveda konuludur.

Buna göre vefasız sevgilinin peşinde koşan, sevgiliye kavuşmak için türlü cefalar çeken, aşkının arkasında duran, sevdiği için ölümü göze alan, sevdiğine kavuşmakta kararlı, bunun için herkese meydan okuyan, ne kadar cesur mert olsa da sevdiğine karşı zayıf olan, sabırsız, âşık olduğu kadının da kendisiyle aynı duyguları paylaşmasını isteyen, sadık, sevgiliye olan aşkıyla bülbül olan, yer yer sevdiğinden pişman olan, dünyadan-felekten şikâyetçi, ümitsiz, başına türlü talihsizlikler gelen, şanssız, çektiği cefalar karşısında gözyaşı döken, sevdiğinin vefasızlıklarına karşı alıngan, muradı gözünde kalmış ama yine de mutluluktan ümidini kesmeyen, sevgiliyi mutlu etmek için her şeyini ortaya koyan verdiği sözü çiğnemeyen bir erkek tipi söz konusudur. Söz konusu erkek tipi sevdiğini başkasına yar etmemekte kararlı, sözüne sadıktır:

Bakarım kıymam sana

Öperim doymam sana

Yakarım Malatya 'yı

Yar etmem başkasına (Kurt, 2016: 410).

Uy gelin ver ki yüksüğünü saklayam

Yemin edem de parmağıma dakmayam

Eğer senden başkasını seversem

Hasta olam da yataklardan kalkmayam (Kurt, 2016: 378).

Bu erkek tipinin sevdiğiyle kavuşamama sebepleri arasında kimi zaman sevgilinin ailesi, kimi zaman da kendi anne-babası vardır. O ise bunun karşısında ölümü ayrılığa yeğler ve şöyle söyler:

Polat'tan aldım da bir salkım üzüm

Eliminen ettim de kör olsun gözüm

Anaya babaya da geçmedi sözüm

Ölüm ver Allah'ım ayrılık verme (Kurt, 2016: 542).

Sevdiğine kavuşamamanın üzüntüsünü çeken erkek hastalıklara düşer, derdinden verem olur:

Erzurum dağları garinen boran

Aldı içerimi derdinen verem

Sizler de bulunmaz mı bir gürşun kalem

Yazam arzuhalımı da yara bildirem (Kurt, 2016: 495).

Malatyalı türkü sözlerinde, âşık sevdiği kadının uğruna geçimini sağlayan öküzlerini satacak kadar fedakâr ve kıymet verendir:

Polat'ın da düzleri

Top top olur nergisleri

Güzel senin uğruna da

Satarım bu öküzleri (Kurt, 2016: 640).

Aşk dışında erkek tiplerinin şekillenmesini sağlayan ikinci unsur vatan sevgisidir. Malatya türkü metinlerinde geçen erkek tipi vatansever, cesur, mert, gözü kara, düşmana çatal yüreklidir. Âşık Hanifi'ye ait türküde şu sözlerle ifade edilir:

Dokunma ülkeme yılan

Fatih Sultan kurdu temel

Önderim Mustafa Kemal

Bu vatan benim vatanım

Yapma gerçeğin tersini

Yine kırarım hırsını

Daha dün aldın dersini

Bu vatan benim vatanım

Her gelen geri çekildi

Benim bayrağım dikildi

Atamın kanı döküldü

Bu vatan benim vatanım (Kurt, 2016: 436).

Ayrıca tek bir türküde örneğini gördüğümüz iki eşli ve ikisinden de memnun olmayan bir erkek tipi daha bulunmaktadır ve bu erkek tipi kadına aşağılayıcı ve kaba bir dil kullanımında bulunarak kötü avrat nitelendirmesi yapmaktadır. Söz konusu kadın beceriksiz, çok konuşan, hayattan bezdiren, tembel bir kadın olarak tasvir edilmektedir:

Birine aldım alaca

Birisi ister karaca

İkisine bir salaca

Yandım iki avrat elinden

Öldüm kötü avrat elinden

İlle de büyüğün dilinden

Yakaya dökülür sakalın biti

Avradın kötüsü kötünden kötü

Çangalda kokutur kestiğim eti

Yandım iki avrat elinden

Öldüm kötü avrat elinden

İlle de büyüğün dilinden (Kurt, 2016: 438).

Aynı kötü dil kullanımının kadınlar tarafından erkek ağızlı bir türküde gerçekleştirilmesi dikkat çekicidir. Bir kına türküsü olan türkünün bahsi geçen bölümü şöyledir:

Kar yağıyo yağıyo

Mantomu giyeceğim

Otuzluk avrat alıp da

Ana mı diyeceğim (Kurt, 2016: 552).

Söz konusu kaba dil kullanımını aynı türküde bu kez de kadın ağzından benzer sözlerle erkek için kullanılmaktadır:

Kar yağıyo yağıyo

Abamı giyeceğim

Sakallıya varıp da

Babamı diyeceğim (Kurt, 2016: 551).

Kötü ve kaba söz kullanımını Malatya türkü sözlerinde özellikle kavuştak bölümlerinde görülmektedir. En çok kullanılan nitelendirmelerden biri muhannettir. Kadın sıkça alçak, namert, korkak olarak en çok nitelendirilir:

Akarsularını eğilip içmem

Önü çiçekli göl olmayınca

Her olur olmazın peşine düşmem

Beni kurtaracak yar olmayınca

Muhannet gelin derdin mi derin oy

Muhannet gelin asker mi (Kurt, 2016: 378).

Malatya yöresi türkü metinlerinde erkeksilik özellikleri ve erkek tipleri bu şekilde yer alırken fiziksel bakımdan erkeklerin belirli özellikleriyle tasvir edilmediklerini söylemek mümkündür. Yalnızca bir türküde geçen “güzel oğlan” tabiri ile erkek fiziki olarak nitelendirilmiştir. Bu durum kadınlar söz konusu olduğunda farklıdır. Kadınlar ve onların güzellik unsurları türkülerde sıkça yer almaktadır. Türkü metinlerinde geçen erkek tipi güzelliğe önem verir, parasız olmayı sevgilinin güzel olmasına tercih eder, güzel bir sevgilinin olmasını zorluklara tercih eder. Çirkinin derdini çekmemek için güzel sevmeyi öğütler:

Beydağı ’ndan yol aşarım

Deli deli de dolaşırım

Çirkininen de bal yiyemem

Güzeline de daş daşırım (Kurt, 2016: 422-423).

Al almanın dördünü

Sev yiğidin merdini

Seversen güzel sev

Çekme çirkin derdini (Kurt, 2016: 381).

Kadın; ahu gözlü, kara gözlü, ala/ela gözlü, yeşil gözlü, altın dişli, selvi boylu, ince belli, ak elli, al yanaklı, gül yüzlü, mişmiş (kayısı) yüzlü, kaşı-dudağı boyalı, ak gerdanlı, güzel endamlı, güzel bakışlı, esmer güzeli, gözü sürmeli, kalem kaşlı, kara kaşlı, meral bakışlı, peri suretli, güneş yüzlü, ince belli, kömür gözlü, sırma saçlı, uzun saçlı, siyah saçlı, mor belikli, saçları ipek telinden cennet meyvesi kokan, dünyada eşi benzeri olmayan, bir Malatya güzeli, Türkmen güzeldir:

Boyu selvi dalı gibi

Saçı ipek teli gibi

Hasbahçenin gülü gibi

Şu Malatya ’nın güzeli (Kurt, 2016: 455).

Bu şekilde güzellik nitelikleri çeşitlenen kadının geç, fette ve baştan çıkarıcı olarak belirtildiği, kaba ve aşağılayıcı nitelendirilebilecek yosma s zc ğyyle ifade edildiğini de görmekteyiz. Ancak buna rağmen vazgeçilmeyen olması dikkat çekicidir:

Evlerinin  n  uzunca asma

G l m  sormayın olmuş bir yosma

Y nl  alamazsam alırım basma

Nasil olsa gülüm seni beslerim (TRT THM Repertuarı No: 3634).

Bunun dışında türkü metinlerinde kadınların ön plana çıkan kadınsılık özellikleri ve kadın algısı güvensizlik üzerinedir. O aşığı sevdiğine pişman ettiren, sözüne güvenilmemesi gereken bir elkızıdır:

Armut ağacına da yaslanmayasın

Y rim var diye de g venmeyesin

Baban seni de yad ellere verirse

Gelinlik elbise de giyemeyesin (şahin ve  zerol, 2004: 416).

Her sabah her sabah uyanamazsın

Sabahın yeline dayanamazsın

Elkızı dediğin uçan bir kuştur

Sakin sözlerine inanmıyasın (şahin ve  zerol, 2004: 419).

Hasbahada bülbül oynar g l nen

ocuk muyum yaldadıyın dilinen

Yüzü beniminen kavli elinen

Bir ağzında kırk dili var yalancı (şahin ve  zerol, 2004: 422-423).

Türkülerde sergilenen kadın tasvirlerinden birinde kadın dağınık saçlı, elbise giymesini bilmeyen, utangaç, ayağına çarık giyen, toplukları yarık bir köylü kızıdır. Aşağıda yer alan türkü sözleri, kadının sosyal ve toplumsal durumunu gösteren önemli bir örnektir:

Dağınık saçlı köylü kızı

İerime koydun sızı

Ceylan gibi gara g zli

Yaktın beni ataşına

Elbise giymesin bilmez

Utanmaktan yüzü gülmez

Zalım sevdiğimi bilmez

Yaktın beni ataşına

Ayağına giyer arık

Topukları yarık yarık

Yazık köylü kızı yazık

Yaktın beni ataşına (Kurt, 2016: 469).

Kadının sosyal ve toplumsal hayatta varlık gösterdiği alanların çerçevesi türkü sözleriyle çizilmiştir. Sosyal kabullerin çizdiği bu sınırlara göre kadın tarlada çalışır, tütün kırar/kazar, kolunda bakraç ile suya gider, oya örer. En çok bulunduğu mekânlardan biri suyolu, pınarbaşı, dere kenarıdır:

Suya gider sağ elinde sitili

Başında da beyaz yazma atılı

Ha dedim ki suna boylum sen olan

Sen olmazsan yükletirim mitili (Şahin ve Özerol, 2004: 424).

Pınar ardında elimi yudum

Destisi elinde geliyor Dudu'm

Ölmeyince seni almak muradım

Mevlam muradımı koydu gözümde (Kurt, 2016: 422).

Malatya yöresi türkü metinlerinde kadın; erkeği derde düşüren, aşığın aklını alan, kara sevdaya salan, aşkına karşılık vermeyen, vefasız, hayırsız, ortada bırakan, ele yar olan, ömrünü tüketen, nazlı, sevildiğine pişman eden ve kendisinden sadakat beklenendir. Bu durumu aşağıdaki türkü sözleriyle örneklendirebiliriz:

Aşağıdan gelir benim köşmelim

Sevdim amma sevdiğime pişmanım

Sallanma karşımda kanlı düşmanım

Duyar düşmanlarım şadıman olur (Şahin ve Özerol, 2004: 419).

Dünyamı başıma yıktın

Han evimi harap ettin

Genç ömrümü sen tükettin

Güzel bu nasıl sevdaymış (Atılğan ve Turhan, 2002: 23).

Kırmızı gül olsan elime almam

Yandım ataşına da bir daha yanmam

Adın melek olsa adını anmam

İşin gücün de yalanmış nazlı yar (Kurt, 2016: 519).

Her gördüğüm kara yüze bes demem

Olur olmaz âdemlere dost demem

Sadık yâr isterem yalancı istemem

Gerçek ise kurban etsin Hak beni (Atılğan ve Turhan, 2002: 29).

*Askere gidiyim ağla nazlı yar
Kırıldı kollarım bağla nazlı yar
Eğer gurbet ele gider gelmezsem
Giyin garaları beni gözle yar (Kurt, 2016: 394).*

Kadın aşığı sevdasıyla bülbül edendir:

*Bir çift/iki keklik seke seke
Bizim eli de yol eylemiş
Kuş dilini bilmez iken
Yar beni bülbül eylemiş (Kurt, 2016: 426).*

Türküler kadınların yaşam öykülerini anlatır. Dile getiremedikleri isyanları, tuttukları yastır. Malatya yöresinde kadının başlık parası için evlendirildiği ve mal için öldürüldüğü türkü sözlerine yansıtılmıştır. Bu durumda kadın hesap sorarak duygularını şöyle ifade etmektedir:

*Baba sen de çok mu aldın galını
Mal için de vururlar mı gelini
Haber soram tez göndersin malımı
Vurma zalım vurma canıma kıyma
Aldanıp da feleğin sözüne uyma (Kurt, 2016: 542).*

Bir başka türküde de yine sevdiğine kaçtığı için amcası tarafından öldürülen genç kızın amcasına ve köy halkına isyanı dile getirilmektedir:

*Adatepe koyakların yok muydu
Altı kurşun bir geline hak mıydı
İçinizde hiç müslüman ok muydu
Biricik kızınız da şu Polat'a çok muydu
Gelinim gelinim belalı gelin
Zülfü boynunda da dolalı gelin
Adatepe her tepeden yücedir
Yazın yeşil olur kışın beyaz donludur
Amcamın bakışı da deve kinlidir
Amca dediğin de yeğen mi vurur
Gelinim gelinim belalı gelin
Zülfü boynunda da dolalı gelin (Kurt, 2016: 435).*

Hayatları başkalarınca sonlandırılan kadınların yanı sıra çeşitli sebeplerle kendine denk görmediği biriyle evlendirilen, başkalarının şekillendirdiği bu hayata karşı gelerek istediği birini bulduğu takdirde kaçmayı düşünen kadınlar da türküler aracılığıyla duygularını ifade etmişlerdir:

*Boynunu büküp de ağlayan gelin
Dengini bulamamış da ne'dem vah vah*

Bir güzel de sevdiğin almazsa

Hele bir kötüye de düşerse ne'dem oy oy

Günlerim ağlamak ile geçer

Gönül komşusuna da gider dardını açar oy oy

Dengini bulursa da ne'dem belki de kaçar

Dengini bulamamış da n'edem güzeli vah vah (Kurt, 2016: 444).

Malatya türkü sözlerinden bir diğesinde kadın kocası öldü sanılarak eşinin kardeşiyle evlendirilmiştir. Söz konusu türkü, geleneklerin kadınlar üzerindeki ağır hükmünü ve kadın algısını göstermesi bakımından önemli bir örnektir. Levirat tipi evlenme erkek ağızlı bir türküde şöyle dile getirilmiştir:

Bir emir geldi asker yeridi

Kore Dağlarını Türkler bürüdü

Dört kitabın hangisinde görüldü

Baba nasıl kıydın verdin yârimi

Kardaş nasıl kıydın aldın karımı

Baba asker oldum gelmez mi sandın

Her asker olanı dönmez mi sandın

Ölüm haberini kimlerden aldın

Baba nasıl kıydın verdin karımı

Kardaş utanmadın mı da aldın yârimi (Kurt, 2016: 428).

Yine bir başka Malatya türküsünde kendinden yaşça küçük ve sevmediği biriyle evlendirilen gelinin sevdiğine kavuşma isteği dile getirilmiştir:

Gelin oldum Karabel'in/Karabekir eline

Yedi bayram kına yakmam eline

Kurban olam çiğdem gibi geline

Yayladan gel kömür gözlüm yayladan

Önüme koydular bir çift suyudu

Çocuk geldi kucağında uyudu

Baba bana yapacağın bu mıydu

Yayladan gel kömür gözlüm yayladan

Senin baban karşı köyün hocası

Çok peşime düştü genci kocası

Bana derler şu çocuğun kocası

Yayladan gel kömür gözlüm yayladan (Şahin ve Özerol, 2004: 477-478).

Sevdiğine kavuşamayan kadın bu dert ile hastalıklara düşer ve verem olur:

Akçadağ'ın köyüne Ören dediler

Kız senin derdine verem dediler

Oturayım yârin yanı başına

Senin öpüşüne derman dediler

Örenli gelin veremli gelin (Kurt, 2016: 380).

Türkülerde elkızı, gelin, güzel, haksız, zalım şeklinde nitelendirilen kadınların türkü sözleriyle dile getirdikleri söylemler anne, eş, sevgili, abla, kardeş, evlat olarak şekillenmektedir. Kadın kimi zaman kızını gelin eden anne olarak yanık bir türkü okur, kimi zaman gelin çıkarma türkülerinde görünce olur ve gelini süsler. Özellikle kına türkülerinde kadının ailesine karşı sitemli sözleri vardır:

Anam yoğurdunu ölem ayran eylesin ölem

Çıksın yücelerden (Göldağı'na) seyran eylesin

Anamın oğlu var ölem beni neylesin ölem

Doldur pınar doldur doldur ben gider oldum

Anamı babamı terk eder oldum (Demir, 2015: 77; Kurt, 2016: 403).

Evlenen ve artık koca evinde olan kadın, ninni söyleyerek bebeği aracılığıyla duygularını dile getiren bir annedir:

Deveyi deveye çattım, bebeg uy uy nenni nenni nenni nenni uy

Yuların boynuna attım, nenni de nenni de nenni de nenni

Kaynanam dan hicab ettim, bebeg uy uy nenni nenni nenni nenni bebeg uy

Yurt yerine varanacak da nenni de nenni de nenni de nenni

Bebeğin beşiği bakır, bebeg uy uy nenni nenni nenni nenni uy

Yuvarlandı takur tukur nenni de nenni de nenni de nenni

Bebek değil bu bir fakir, bebeg uy uy nenni nenni nenni nenni bebeg uy

Nenni de küçüğüm nenni de, enni de nenni de nenni de nenni (Atılğan ve Turhan, 2002: 67).

Malatya yöresi türkü metinlerinde yer alan kadın tiplerinden biri kaynanadır. Bazen kızı için iyi bir referans, bazen de zalim kaynana olur âşıkları ayırır, kavuşmalarına izin vermez. Güzel sevgiliyi çirkine yar eder:

Çeşmeye gidiyi güzelin hası güzelin hası

Dün akşamdan da yakmış elinin kınası elinin kınası aman aman

Bir çirkine vermiş zalım anası zalım babası

Giymiş duvağını gelin gidiyi oy oy ömrüm gidiyo (Kurt, 2016: 463).

Pınarın başında el sallar bana

Dillerim kırıla ne dedim sana

Nettim zalım anan ile babana

Nidem seni vermiyorlarmış bana (Kurt, 2016: 582).

Malatya türlü sözlerinde yöreye ait kadın giyim kuşamından da izler bulunmaktadır. Toplumsal değerlerin kadın yaşamındaki etkisini ve geleneksel yaşamın ne şekilde olduğunu gösteren giyim kuşam, kültürel bir olgudur. Buna göre kadın başında yağlıklı (eşarp, tülbent), puşulu, siyah çarşaf, kutnu-kumaş, ipek fistanlı, şalvarlı gerdanı altınlıdır:

Başına bağlamış kınalı yağlık

Lal olsun dillerim de söylemem artık

Sürüden ayrılmış bir meri keklik

Çeker gider yaylasına eline (Kurt, 2016: 411).

Karşıda görünüyo

Al yazma bürünüyo

Siyah çarşaf içinde

Ne güzel görünüyo (Kurt, 2016: 474).

İpekli fistanı bir gelin giymiş

Gayet yakışmış da boyuna uymuş

Dediler güzeli de bir çirkin almış

Eğer doğruyusa çok yazık olmuş (Kurt, 2016: 517).

4. SONUÇ

Halk edebiyatının her verimi, içinde bulunduğu zamanın ve zeminin etkisiyle şekillenmiştir. Toplumsal, sosyal ve ahlaki normların da yansıdığı edebi ürünler ait oldukları yapıyı anlatmaları sebebiyle pek çok bakımdan önem taşımaktadır. Bu ürünler içerisinde içinden çıktıkları toplumu birçok yönden aydınlatma özelliğine sahip, en başta gelenlerden biri türkülerdir. Türküler insanların ve toplumların yaşam öykülerini anlatan özel ürünlerdir. Bu yaşam öyküleri içerisinde kadının ve erkeğin ayrı konumlandığı farklı bakış açılarını yansıttıkları türkü sözlerinden anlaşılabilir.

Yöreye ait türkülerin icrasında daha çok erkeklerin etkin olduğu bilinmekle birlikte türkülerin yakılmasına kaynaklık eden esas kişilerin kadın olduğunu söyleyebiliriz. Çünkü türkülerin yaratılış sebebi kadınlardır. Kadına duyulan aşk, sevgi, hayranlık erkeğe duygularını türkülerle ifade etmeye sevk etmiştir. Erkeği kadına âşık eden bu hayranlık aşkına karşılık bulmadığında türkü sözlerinde kadının kandırıcı, sadakatsiz, vefasız, hayırsız olarak nitelendirilmesine sebep olmuştur. Kadın için kullanılan kötü söylemler arasında vefasız ve hayırsız gibi ifadeler dışında muhannet, yosma, kötü avrat gibi ifadeler bulunmaktadır. Bu şekilde sevgi, nefret, kin duygularıyla kadına dair pek çok söylemden bulunulmuştur.

Türkülerden yola çıkarak toplumu ve kültürel dokuyu anlayabilmek mümkündür. Kadın ve erkeğin sosyal hayattaki konumu toplum değer ve yargılarına göre belirlenmiştir. Malatya yöresi türkü sözleri incelendiğinde kadının toplumsal cinsiyet rolünün yansıması olan sözlerin türkülerdeki yansımalarını özellikle aşk ve tören türkülerinde belirgin bir şekilde görüldüğünü söylemek mümkündür. Aşk eksenli kadın söylemlerinin ağırlıkta olduğu Malatya yöresi türkü sözlerinde görülen diğer bir nokta kadının hayatıyla ilgili başkalarının verdikleri kararların ve bunların sonuçlarıdır. Örneğin dengine verilmeyen, kötü kocaya düşen ya da sevdiğine kaçtığı için öldürülen kadın isyanını türkülerle dile getirir. Kadın bu türkülerde acılıdır ve haklı bir isyan içerisindedir.

KAYNAKÇA

- Akbalık, E. (2013). Türk Atasözlerinde Cinsiyet Algısı, Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 36, 81-90.
- Alyılmaz, S. ve Alyılmaz, C. (2014). “Eski Türk Kadın Heykellerinin Düşündürdükleri”, Uluslararası Türkçe Edebiyat Kültür Eğitim Dergisi, 3 (4), 1-33.
- Atılın, H. ve Turhan, S. (1999). Malatya Musiki Folkloru, Malatya Belediyesi Kültür Yayınları, Ankara.
- Bars, M. (2014). “Ak Kağan Destanında Kadın Tipi”. Uluslararası TEKE Dergisi, 3 (3), 94-111.
- Demir, S. (2015). Arapgir Yöresi Müzik Kültürü, Bilsam Yayınları, Malatya.
- Kurt, B. (2016). “Malatya Yöresi Türkü Söyleme Geleneği ve Malatya Türküleri”, Doktora Tezi, Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Adana.
- Mirzaoğlu, G. (2010). “Lirik Türkülerde Kadın Tipleri”, Türkbilig, 20, 127-164.
- Şahin, H. ve Özerol, S. (2004). Arguvan Türküleri Halk Bilimsel Bir Araştırma Denemesi, Arguvan ve Köyleri Eğitim ve Kültür Vakfı Yayınları, İstanbul.
- Şen, S. (2003). “Oğuz Kağan Destanı’nda ve Dede Korkut Hikâyelerinde Kadın”, A. Ü. Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi, 21, 123-128.
- Tellioğlu, İ. (2016). “İslam Öncesi Türk Toplumunda Kadının Konumu Üzerine”, A. Ü. Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi, 55, 209-224.